

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ І ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.14:631.3

Є. В. КУЛИК

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗМІНИ В ЗМІСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ І ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Проаналізовано сучасний стан змісту професійної і технологічної освіти. Наведено результати порівняння навчальних програм підготовки вчителів технологій у передових країнах світу та України. Доведена необхідність переходу від сциєнтично-технократичного до гуманітарного змісту технологічної освіти майбутніх вчителів трудового навчання. Показано, що введення в трудове навчання рефлексії поряд з проектуванням і вивченням технологій збагачує його процес, посилює потенціал культури у сфері інтелектуальної діяльності. Висвітлено проблеми зміни освітньої парадигми підготовки вчителів трудового навчання під впливом розвитку інформатизації.

Ключові слова: технології, парадигма, знання, концепції, зміст освіти.

Е. В. КУЛЫК

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В СОДЕРЖАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО И ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Проанализировано современное состояние содержания профессионального и технологического образования. Приведены результаты сравнения учебных программ подготовки учителей технологий в передовых странах мира и Украине. Доказана необходимость перехода от сциентически-технократического к гуманитарному содержанию технологического образования будущих учителей трудового обучения. Показано, что введение в трудовое обучение рефлексии вместе с проектированием и изучением технологий обогащает данный процесс, усиливает потенциал культуры в сфере интеллектуальной деятельности. Раскрыты проблемы изменения образовательной парадигмы подготовки учителей трудового обучения под влиянием развития информатизации.

Ключевые слова: технологи, парадигма, знания, концепции, содержание образования.

E. KULYK

CONCEPTUAL CHANGES IN THE PROFESSIONAL AND TECHNOLOGICAL EDUCATION CONTENT

The article analyzes the current state of the professional and technological education content. The results of the comparison of educational programs for technology' teachers training both in advanced countries and in Ukraine are provided. The necessity of transition from the scientific-technocratic to humanitarian content of technological education of future handcrafts teachers is evidenced. The article shows that the introduction of reflection along with designing and technology study into handcrafts teaching enriches its process, enhances the potential of culture in the sphere of intellectual activity. The problems of changing educational paradigm of handcrafts teachers under the influence of informatization are highlighted.

Keywords: technology, paradigm, knowledge, concepts, content of education.

Сучасний кризовий стан розвитку суспільства вимагає зміни пріоритетів розвитку сучасної освіти, основним завданням якої є формування людини нового типу світогляду, що був би готовий сприйняти глобальні суспільні зміни, адекватно реагувати на появу нових знань, орієнтуватись в інформаційному просторі сьогодення і майбутнього. Новий тип світогляду сучасного українця ставить перед освітою завдання переходу від сцієнтично-технократичних до гуманітарних цінностей, що докорінно повинно змінити парадигму технологічної освіти.

Мета статті – аналіз концептуальних змін в змісті професійної і технологічної освіти на етапі зміни суспільної парадигми.

Аналіз філософської, загальнонаукової, психолого-педагогічної літератури та педагогічна практика сучасності показують, що пріоритети сцієнтично-технократичних цінностей в суспільстві сформували сьогодишню авторитарну педагогіку.

Паралельно розвивались ідеї педагогіки, принципи яких будувались на пріоритеті унікальних інтересів особистості над загальними. В її основі були філософські вчення Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковороди, П. Юркевича та інших мислителів, де специфічні здатності людини, надані природою, розглядались як головний суб'єкт педагогічної діяльності.

Сучасна трансформація мети освітньої діяльності призводить до все більшого використання в педагогічній практиці релятивістсько-плюралістичного напрямку освіти. Пріоритетними ідеями педагогіки стають теорії, спрямовані на вивчення унікальності кожного учня, врахування його інтересів та систем цінностей, що вимагає індивідуалізувати процес навчання.

Оцінюючи сучасні педагогічні концепції демократичних країн Заходу, спостерігається ще одна перевага плюралізму в освіті, а саме: можливість вільного вибору форм і видів навчання, зростання ролі самостійного пізнання. Цій проблемі присвячені праці Д. Ховарда, Дж. Сороса, К. Поппера, Т. Куна, І. Лакатоса, Ю. Бохенського, Дж. Дьюї та ін.

Для вітчизняної системи освіти цей напрямок є надзвичайно актуальним, коли швидко змінюються проблеми, ситуації, цінності, коли немає готових розв'язків діяльності педагога і учня, де в результаті педагогічної діяльності зароджуються норми прийняття рішень.

Комплексний аналіз інформаційного поля знань, якими повинен володіти (згідно з типовим навчальним планом) майбутній вчитель трудового навчання, показує значну перевагу технічних дисциплін над гуманітарними, а аналіз кваліфікаційних характеристик таких учителів стверджує, що в розділах умінь і навички спостерігається перевага структури знань, спрямованих на формування технократичної особистості.

З аналізу навчальних програм, підручників у передових країнах помітно, що значну частину знань становлять знання гуманітарного напрямку. Це ергономіка виробництва, споживання, дизайн, культура виробництва, наукова організація праці, екологія. Отже, якщо орієнтуватись на західні стандарти життя, то потрібно у відповідній освітній парадигмі формувати світогляд українського суспільства. При цьому роль технологічної освіти тут є домінуючою, оскільки через знання сучасних технологій, матеріалів, енергій, можна отримати позитивний результат.

На зародження майбутньої парадигми негативно впливає один з головних недоліків сучасного стану освіти – фрагментарність фундаментальних наукових знань сучасного суспільства, відсутність так званого «синтетичного» підходу, який би інтегрував наукові знання [2].

Проведені дослідження показали, що зміна парадигми освіти (гуманізація) та її завдань змінює основні вимоги діалектичного методу в розкритті суперечностей об'єкта дослідження. Якщо для педагогічного процесу минулого головними суперечностями були суперечність між потребами та умовами їх задоволення, між пізнавальними і практичними завданнями, з одного боку, і наявним рівнем знань, умінь, навичок – з іншого, нормативністю і творчістю, невідповідність старих методів виховання і навчання сучасним умовам життя, типовою підготовкою вчителів трудового навчання та індивідуально-творчим характером їх діяльності, то в сучасному педагогічному процесі головна суперечність визначається як співвідношення в ньому двох його сторін: вимогами щодо задоволення суспільних потреб, які висувуються даною офіційною системою освіти, та індивідуальними потребами, інтересами окремих студентів.

Встановлено, що однією з головних проблем в сучасній підготовці вчителів трудового навчання є поєднання сцієнтично-технократичного і гуманітарного напрямів освітньої діяльності. Відсутність вивчення цими вчителями таких предметів, як ергономіка, дизайн, культура та організація виробництва, економне ведення діяльності (гуманітарної складової), і наявність «фрагментів» наук відірваних один від одного (механіка, теплотехніка, радіоелектроніка) навіть базовим розумінням науки (матерія, поле), створили конгломерат, в якому важко знайти інтегровану інтелектуальну базу. Тому, на нашу думку, основною ідеєю сучасної концепції підготовки майбутніх учителів трудового навчання повинна бути ідея інтелектуалізації предмета «Трудове навчання» (або «Технології») через зростання питомої ваги предметів гуманітарної складової наукових знань.

Аналіз праць, присвячених інтелектуалізації трудового навчання Д. Тхоржевського, В. Мадзігона, В. Сидоренка, Ю. Дорошенка, О. Коберника, О. Малишевського, Т. Мачачі, Н. Слюсаренко, В. Стешенка, Г. Терещука, А. Терещука, В. Тименка та інших дозволив нам встановити, що введення у трудове навчання рефлексії поряд з проектуванням і вивченням технологій збагачує його процес, посилює потенціал культури у сфері інтелектуальної діяльності (зростає інтелектуалізація трудового навчання), розвиваються здібності учнів до прогнозування, планування продуктивної уяви майбутніх технологій, матеріалів і засобів виробництва.

Для сучасного фахівця на передній план виходять знання з культури експлуатації пристроїв, споживання виготовленої продукції, утилізації відходів, захисту людини від агресивного технологічного середовища тощо. Домінуючими стають процеси самоорганізації в творенні нової інформації, а прояв творчих здібностей повинен розглядатись як складова загальної культури особистості.

Всі ці зміни супроводжуються сучасним розвитком інформатизації. Він змінює технокультурний процес діяльності людини, визначає домінуючі технології, породжує новий вид діяльності людини – інформаційну. В інформаційному суспільстві новітні технології набувають пріоритетності в усіх галузях життєдіяльності людини. Сучасні верстати з програмовим управлінням, під'єднані до комп'ютерної мережі, забезпечують швидке виготовлення продукції, на яку виникає попит. Цей новий вид діяльності передбачає переробку та генерування отриманої інформації, що сприяє перетворенню знань в інформацію про світ.

Відповідно змінюється основне завдання освіти – вона перестає бути способом засвоєння готових загальнонавчаних знань, а стає способом перетворення знань в інформацію про світ, який передбачає інформаційний обмін між людьми, обробку інформації її інтерпретацію і генерування в обмін на отриману, а також безпечну інформаційну діяльність учасників мережевого спілкування.

При цьому інформація стає не лише об'єктом спостереження, а водночас і сировиною для виробництва нової інформації та матеріальних цінностей, які можуть створюватися на уроках трудового навчання. Тому майбутні професійні цілі та професійні ідеали (Ю. Дорошенко) реалізуються за рахунок інформаційної культури особистості і її здібностей до сприймання, оцінки і використання інформаційних потоків.

Такий підхід дозволив нам розглядати технологію в змісті й процесі трудового навчання не тільки як спосіб практичного перетворення матеріалів, а і як спосіб формування культури учнів, а в інформаційному суспільстві – інформаційної культури.

Остання стала суттєвим засобом ознайомлення учнів з різними типами професій, прогнозування і проектування тих особистих професійних якостей, що вимагає від особистості сучасний ринок праці.

Аналіз психолого-педагогічної літератури (Д. Антонович, С. Кримський, Є. Маланюк та ін.) показав, що використання таких наукових підходів, як аксіологічний, діяльнісний, культурологічний, соціологічний, продуктивний, до вивчення досліджуваної проблеми дозволяє розглядати феномен культури з методологічної точки зору не лише як продукт людської діяльності, а як феномен, що охоплює духовні цінності людини, її внутрішній світ.

У зв'язку з цим одним з основних завдань освіти стає формування інформаційної культури особистості в контексті її роботи з інформацією, оскільки «культура» повинна захистити особистість від негативного впливу інформації.

Розробка української ідеології й філософії реформ в технологічній і професійно-технічній освіті, яка базується на інноваційних засадах, повинна враховувати геоекономічні особливості світового розвитку і розвиватися в руслі підприємництва. Одними з перших М. Туган-Барановський, а потім Й. Шумпетер звернули увагу на непересічне значення особистості підприємця-новатора в інноваційному процесі. У своїх соціологічних дослідженнях М. Вебер узагальнив, що «питання про рушійні сили експансії сучасного капіталізму не зводиться до питання про джерело використовуваних капіталістом грошових ресурсів. Це в першу чергу питання про розвиток капіталістичного духу. Там, де він виникає і чинить вплив, він добуває необхідні йому грошові ресурси, але не навпаки». З того часу стосовно людини інновації визначають її нову якість – підприємницьку здатність, яка розглядається як четвертий фактор виробництва. Й. Шумпетер писав, що «нормою здорової економіки, головною реальністю економічної теорії і практики є не рівновага чи оптимізація, а динамічна нерівновага, викликана діяльністю новатора-підприємця».

Стратегія економічного розвитку країни за інноваційною моделлю ставить на вищий щабель значення підприємницької здатності людини, її високий рівень вказує на вміння людини поєднувати різні ресурси для задоволення власних потреб та інтересів, поміщаючи в центр діяльності підприємницьку етику, підприємницьку культуру, систему цінностей, певний світогляд, а також своєрідний підприємницький дух.

Однак аналіз реалізації різних урядових соціально-економічних програм України протягом усього періоду її незалежності свідчить про недостатню кількість працівників і керівників з новим економічним мисленням, відсутність у них інноваційної культури. Проведені дослідження показують, що відсутність духу підприємництва у працівників є не природженою властивістю, а зумовлена штучними обмеженнями, які накладають існуючі звичаї та інститути. Тому формування механізмів реалізації підприємницької здатності українських працівників особливо актуальне зараз, коли в нашій країні відновлюється втрачена спадкоємність національної трудової етики, традицій і позитивних ціннісних орієнтацій підприємництва. Тому лише відродження суспільного ідеалу національного підприємництва з врахуванням кращих здобутків світової практики дасть можливість побудувати цивілізоване поле підприємницької діяльності, активізувати дію всіх можливих чинників її розвитку і вдосконалення.

Сучасний інноваційний процес у розвинутих країнах перебуває на початку п'ятої інноваційної хвилі, в якій вирішальним фактором економічного розвитку стало виробництво інформаційно-комп'ютерних технологій. Майбутній світовий економічний розвиток зарубіжні автори пов'язують з шостим циклом, «пружиною» якого стане розкриття психосоціального і духовного потенціалів людей. Це визначає фундаментальну тенденцію посилення діяльного, активного ставлення людини до світу, формується певний рівень національної технологічної культури. В інноваційному типі розвитку чільне місце займає особистість з інноваційним духом, яка прагне до самовдосконалення, збагачення знаннями.

Сучасна система знань формує нову мотивацію до праці, а також інший тип соціальної взаємодії. Суб'єкт-об'єктні взаємовідносини між людиною та матеріальним і природним світом, характерні для індустріального типу суспільства, заміщуються інтерперсональною взаємодією, в процесі якої народжуються нові знання.

У зарубіжній та вітчизняній практиці підготовки технологів широко поширені змістові й процесуальні мотиваційні теорії. В змістових теоріях мотивації ключовим елементом є виявлення та ідентифікація внутрішніх спонукань, які трансформуються в певні потреби, що змушують людину діяти певним чином в конкретних умовах, з урахуванням тих потреб, які мають для неї пріоритетне значення (теорії А. Маслоу, К. Альдерфрера, Д. Мак-Клелланда, Ф. Герцберга). Процесуальні теорії мотивації (В. Врума, Л. Портера-Лоулера, С. Аламса) розглядаються як теоретико-методологічна основа технологічної діяльності, покликаної забезпечити краще використання трудового потенціалу. В піраміді потреб А. Маслоу потреби нижчого порядку і потреби вищого рангу взаємопов'язані між собою, а їх взаємозв'язок представлений як чітка ієрархія потреб, в якій сходження іде знизу вгору, причому поведінку людини визначає найнижча незадоволена потреба ієрархічної структури.

Матеріальні потреби є домінантними порівняно з духовними цінностями, первинними і навіть стосовно ідеології, філософії, релігії, культури. Тому труднощі з формуванням нового

типу підприємця пов'язані з відсутністю усталених традицій формування духовних потреб, глибоким корінням матеріальної мотивації у свідомості українських громадян. У суспільстві мотив примноження особистого матеріального багатства поступово перестає бути одним із головних, заміщається мотивами вдосконалення людини, які в піраміді А. Маслоу формують вищий тип цінностей. Цей аспект відображають мотиваційні теорії К. Альдерфрера, Д. Мак-Клелланда, Ф. Герцберга. Так, теорія К. Альдерфрера побудована на ієрархії потреб, але її принциповою особливістю є те, що рух в ієрархічній структурі потреб може здійснюватися як знизу вгору так і згори вниз, тоді коли не задоволені потреби нижчого рівня. Його теоретична конструкція має широкий простір для застосування у перехідний період від мобілізаційного до інноваційного типу діяльності.

Таким чином, проведений аналіз концептуальних змін в змісті професійної і технологічної освіти показав, що основною ідеєю сучасної концепції підготовки майбутніх учителів трудового навчання має бути ідея інтелектуалізації предмета «Трудове навчання» (або «Технології») через зростання питомої ваги предметів гуманітарної складової наукових знань, при цьому компонент культури повинен бути домінуючим. Зміна змісту професійної і технологічної освіти має відбуватися на гуманістичних засадах, з урахуванням проблем інформатизації суспільства і мати інноваційних характер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Формирование общества, основанного на знаниях: новые задачи высшей школы: доклад Всемирного Банка. – М.: Весь мир, 2013. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.worldbank.org/>
2. Гончаренко С. У. І насамперед – прикладна наука / С. У. Гончаренко. – Хмельницький: Вид-во ХГПІ, 2003. – 20 с.

REFERENCES

1. Formirovanie obshhestva, osnovannogo na znaniyah: novye zadachi vysshej shkoly: doklad Vsemirnogo Banka [Formation of a society based on knowledge, new higher school problems: World Bank report], Moscow, Ves' mir, 2013. Rezhim dostupa: <http://www.worldbank.org>.
2. Honcharenko S. U. I nasampered – prykladna nauka [Nasampered the I – Applied Sciences], Khmel'nyts'kyu, Vyd-vo Khmel'nyts'koho humanitarno-ped. Instytutu, 2003. 20 p.

УДК 378: 37.011.3-051

О. О. ЛАВРЕНТЬЄВА

РОЗВИТОК МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Відзначено доцільність формування і розвитку методологічної культури майбутнього вчителя з огляду на сучасну соціокультурну ситуацію, рівень розвитку науки й потреби педагогічної практики. Проаналізовано наявну систему методологічної підготовки, її здобутки та недоліки. Визначено дисфункції методологічної культури майбутніх учителів та три рівні суперечностей у досліджуваній науковій проблемі. Представлено концепцію та методичну систему розвитку методологічної культури майбутніх учителів, в основу якої покладено закономірності, загальні й специфічні принципи, а також провідні методологічні підходи. Подано рекомендації щодо подальшого розвитку системи професійної освіти з огляду на необхідність посилення методологічної і світоглядної підготовки майбутніх фахівців.

Ключові слова: методологічна культура, майбутній вчитель, система професійної освіти.